

Михаило Смиљанић

Етнографски институт САНУ, Београд

mihailo.smiljanic@ei.sanu.ac.rs

Утицај верске наставе на живот и ставове ученика – резултати анкете спроведене у београдским школама¹

Верска настава представља начин да одређена верска заједница представи свој систем вредности различитим узрастима школске популације. Када је реч о Српској православној цркви, познато је да је утицај њеног повећаног присуства у животу друштва и појединаца окарактерисан од стране једног дела српског јавног мњења као традиционалистички, националистички и конзервативан. Због тога овај рад представља покушај да се процени да ли православна верска настава и у којој мери заиста утиче на нека схватања и ставове ученика.

Увод

Верска настава се већ више од деценије налази у образовном систему Србије, где је враћена одлуком Владе РС из 2001. године, када је право да изводе верску наставу добило седам „традиционалних верских заједница“. У овом раду се бавимо питањима верске наставе,² коју спроводи највећа верска заједница у Србији – Српска православна црква.

Кључне речи:
верска настава,
ученици средње
школе, систем
вредности, Српска
православна црква

¹ Текст је резултат рада на пројекту бр. 177028, *Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Пун назив предмета (за православне) је „Верска настава – Православни катихизис“, али ће у даљем тексту он бити означен само као „верска настава“, „катихизис“, или – традиционалним термином речено – као „веронаука“.

Претходна истраживања

У протеклим годинама, након повратка веронауке у школски систем, обављено је неколико истраживања чији је циљ био да проблематику верске наставе осветле се различитих страна.

Институт за педагошка истраживања реализовао је 2009. године пројекат под називом „Евалуација реализације и ефеката верске наставе у основним и средњим школама у Београду“. Као резултат овога пројекта публикован је зборник радова (Гашић-Павишић и Шевкушић 2011).

Што се тиче ставова ученика према различитим питањима која су у вези са верским образовањем, треба поменути истраживање рађено у Књажевцу (Радуловић 2012: 182– 192). Ово истраживање је имало за циљ да „истражи њихову (ученичку, М. С.) религијску и конфесионалну самоидентификацију, религијска веровања и праксу, као и ставове према неким важним друштвеним питањима, која укључују јавност религије и цркве, репродуктивна права и однос према алтернативним религијским концептима“ (Радуловић 2012: 182). То истраживање је обухватило и ученике који похађају часове Грађанског васпитања, са циљем да упореди религиозност једних и других. Постоји и истраживање у чијем су фокусу биле ученичке преференције личних и професионалих особина вероучитеља (Зуковић, Костовић и Саковић 2013).

У фокусу истраживања спроведеног за потребе овога текста било је питање да ли се и како верска настава одражава на живот ученика и на њихове ставове о одређеним питањима која су данас актуелна за све чланове друштва. Циљна група овог истраживања били су само ученици веронауке, а истраживање је требало да одговори на неколико питања: из каквог религиозног окружења потичу ученици који слушају веронауку, каква су очекивања ученика од веронауке, да ли и како веронаука утиче на приватни живот ученика.

Концепт верске наставе у Србији

Још од уобличавања европског школског система у XVII веку, хришћанска веронаука има релативно стабилну структуру, чији је циљ упознавање ученика са елементима њихове вере и са животом верске заједнице. Код православних, најстарији пример катихизиса је „Православно исповедање вере“, Петра Могиле, из 1640. године. Овај катихизис почиње увођењем основних појмова („Шта је то вера?“) и затим разрађује теме као што су Символ вере, седам Светих тајни, Десет Божјих заповести, црквене заповести итд.³ У катихизисима из XX века уобичајена је и обрада тема из Старог завета, затим јеванђељских прича са њиховим моралним поукама, смештање новозаветних догађаја у историјски контекст, упознавање ученика са молитвеном и богослужбеном праксом њихове заједнице, тумачење празника, обрада културних и друштвено-историјских тема

³ Текст овог Катихизиса доступан је на интернету (21. 9. 2013.), у преводу на енглески: <http://esopteron.umd.edu/ugc/OCF.html>.

које су у вези са религијом и слично, као што се може видети у књигама „Вера светих“, Николаја Велимировића, „Нема лепше вере од хришћанске“, Данила Крстића и Амфилохија Радовића, или „Православна вера I–IV“, Томаса Хопка.

Што се тиче актуелног концепта веронауке у Србији, постоје неке специфичности на које треба обратити пажњу. Аутор планова и програма⁴, како сâм пише у приручнику за наставнике, сагледава верску наставу из сасвим новог угла: „Вероучитељи ће запазити да се овај програм православног катихизиса по садржају и структури разликује од класичних програма катихизиса у државним школама у периоду пре Другог светског рата, као и од оних који се и данас остварују у црквеним школама, а самим тим и по циљу који би требало да се њиме постигне... Класични програми катихизиса преузети су са Запада, као и сама форма савременог школства. Њихова суштинска карактеристика јесте у томе што полазе од тога да се биће, постојање, темељи на природи и њеним законима а не на личности“ (Мидић 2003: 37). И даље: „За разлику од тог класичног (схоластичког) програма катихизиса, програм који је овде дат има за циљ да врати *стару литургијску катихизацију* (курзив М. С.), која је била својствена источној хришћанској Цркви, а која значи увођење човека у Литургију као личну заједницу Бога и човека у Христу кроз Крштење, односно сједињење с Богом, који се пројављује у свету кроз Литургију. Литургијско сабрање представља основ постојања света и човека, а не његову надградњу. Таква катихизација претпоставља схватање бића, постојања, како Бога, тако и човека, које се темељи на слободи као заједништву с другом личношћу а не на себи самом као јединки, односно на природи“ (Мидић 2003: 38). Стиче се утисак да аутор тврди да се његов програм верске наставе не уклапа у форму савременог школства. О циљевима овако конципиране веронауке можемо у истом приручнику прочитати и следеће: „Овај програм види основни циљ наставе православног катихизиса (веронауке) као увођење човека, а преко њега и читаве творевине, у личну заједницу са Богом у Христу, односно у Литургију као у нови начин постојања којим се превазилази смрт. Другим речима, *оваква катихизација има за циљ да створи нови начин постојања људи и природе* (курзив М. С.)“ (Мидић 2003: 39). Може се учинити да је циљ превише апстрактан, али се заправо ради о томе да је примарна намера аутора била приближавање ученика богослужбеном животу цркве, са жељом да они постану активни учесници литургије. Са друге стране: „ЦИЉ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном и средњем образовању и васпитању јесте да пружи целовит православног поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност Цркве) и есхатолошки (будући) живот (димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православну веру у њеној доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се хришћанско виђење живота и постојања света излаже у веома отвореном, толерантном

⁴ Текстови уџбеника за основну и средњу школу, као и приручника за наставнике, доступни су на интернету (21. 9. 2013.): http://www.katiheta.net/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=469&Itemid=118.

дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету“ (Мидић 2003: 6). Читање уџбеника веронауке за основну школу који су у употреби у Србији, међутим, показује да детаљи поменуте „прве димензије православног погледа на свет“ – историјског живота хришћанске цркве, под којим би требало да се подразумевају сви они изазови и дилеме стварног живота којима су хришћани (као и сви други религиозни људи) током векова били изложени (историјат развоја њихове вере, питања односа међу половима, питања брачног права, имовине и односа према материји уопште, односа према држави, према иновернима, као и према хетеродоксним струјањима у сопственим редовима, итд.) – упадљиво одсуствују⁵ (о чему ће још бити речи у анализи анкете), док се у приручнику инсистира на томе да „ова два аспекта Цркве, литургијски и доктринарни, треба довести у везу јединства, односно идентичности“ (Мидић 2003: 40). Избор тема у вези са помињаним питањима, као и обим и садржај њихове обраде, изгледа да су препуштени личној иницијативи и способности вероучитеља, што са собом носи значајан ризик од варирања у квалитету рада.

Методи

Истраживање је почетком септембра 2013. године спроведено у осам београдских средњих школа – у седам државних и у једној приватној, односно – у две гимназије и у шест средњих стручних школа. Анкета⁶ је рађена међу ученицима првог разреда, дакле, међу онима који су тек дошли у средњу школу, тј. који не познају наставнике, нити пак наставници познају њих. Тако је обезбеђена (потпуна) анонимност, јер циљ није био процена рада појединих наставника или знања конкретних ученика, него процена утицаја предмета (чини се логичном претпоставка да верска настава има – или да барем може имати – већи утицај на лични живот ученика него други предмети). Анкетарима је посебно наглашено да ученицима не сугеришу одговоре. Из већ помињаног сета питања, која су се наметнула приликом планирања истраживања, примарно је било последње питање: утврдити да ли је и како похађање верске наставе у основној школи утицало на живот ученика, и да ли тај евентуални утицај показује одређени степен прихватања конзервативних и националних (националистичких) схватања.

Анкета је била и прилика да се добијени резултати упореде са циљевима верске наставе, прокламованим у званичним пратећим материјалима, као и са неким општеприхваћеним представама о томе шта се може очекивати од верске наставе.

---

⁵ Ситуација са садржајем уџбеника у Републици Српској, такође под окриљем СПЦ-а, сасвим је другачија (Роров-Момчиновић 2007: 102–104).

⁶ Анкета је била затвореног типа, са понуђеним одговорима. Од укупно 27 питања, четири су била отворена, а код три питања је била остављена могућност да се одговор допише уколико анкетирани не сматра понуђене одговоре задовољавајућим.

Резултати

У наведених осам школа, у школској 2013/14. години, у први разред се уписало 1.598 ученика⁷, од чега се њих 789 одлучило да похађа верску наставу, што чини 49%. Ученици су показали значајну вољу за сарадњу – анкетарима је подељено укупно 250 анкетних листића, од чега је 238 враћено на обраду. То значи да је узорком обухваћено 30% ученика који су се определили за верску наставу, односно – 15% од укупног броја уписаних. Узорак је обухватио 143 ученика (60%) и 95 ученица (40%), што је последица чињенице да већина стручних школа обухваћених истраживањем спада у такозване мушке школе.

Анкета је показала да ученици немају обичај да мењају изборни предмет. Веронауку од почетка основне школе слуша 84% девојчица и 82% дечака, а од петог разреда је слуша око 13% испитаника. Веронауку први пут почиње да похађа мање од једног процента уписаних.

На питање „Зашто си изабрао / изабрала веронауку, а не грађанско васпитање?“, њих 58% је одговорило да је то зато што су верници, 26% ученица и 30% ученика је одговорило да им се предмет допада, 6% ученица и 8% ученика је рекло да су тако одлучили јер и њихово друштво иде на веронауку, а 5% ученица и 2% ученика – да су тако одлучили њихови родитељи. Приметно је да је већина ученика (унапред) изабрала веронауку зато што су верници, док се сам предмет „допада“ двоструко мањем броју испитаних.

Познато је да у основној школи о изборном предмету одлучују родитељи. Да родитељи *нису* сада утицали на њихов избор каже 75% ученица и 79% ученика, а да родитељи *јесу* утицали каже 4% ученица и 5% ученика. За одговор „делимично“ определило се 21% ученица и 16% ученика. Ови одговори се не поклапају са процентима исказаним за претходно питање и указују на то да утицај родитеља – и када је присутан – није пресудан, нарочито код дечака.

Веронаука у Србији има статус обавезаног изборног предмета, тј. ученици морају да бирају између верске наставе и грађанског васпитања. На питање „Да ли би изабрао / изабрала веронауку да то није обавезно?“, потврдно одговара 89% ученица и 78% ученика, а негативно одговара 8% ученица и 19% ученика. Ти резултати су у оштрој супротности са фактичким стањем из времена када је веронаука заиста и била факултативан предмет, школске 2001/02. године, када се у првом разреду средње школе чак 67% ђака определило да не слуша ниједан понуђени предмет (Кубуровић и Зуковић 2010: 32). Да су часови веронауке занимљиви сматра 77% ученица и 72% ученика, а 21% ученица и 16% ученика

⁷ Према подацима Градског секретаријата за образовање (<http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=1333524>), у Београду има 87 средњих школа, што значи да је истраживањем обухваћено 9,2%. Подаци о укупном броју ученика уписаних у први разред средње школе на територији Београда нису још увек (21. 9. 2013.) доступни. Према подацима Републичког завода за статистику (<http://webzhs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=126>), на почетку школске 2012/13. године било је уписано 18.038 ученика. Уколико се претпостави да овогодишње бројке не одступају значајно, може се проценити да се у осам обухваћених школа уписало негде око 8–9% укупног броја првака у Београду.

сматра да су „делимично“ занимљиви. Чињеница да су анкету попуњавали на самом часу веронауке можда је могла утицати на овако позитивно изјашњавање по овим питањима.

На питање „Чему служи веронаука?“, преко 65% деце је заокружило одговор „информише ме о вери“, док више од 30% њих сматра да их веронаука чини бољим, што се – у комбинацији са питањем о разлозима за одређивање за верску наставу – слаже са резултатима из 2003. године (Јоксимовић 2003а, у Кубуровић и Зуковић 2010: 123). Преовладава представа о веронауци као о класичном предмету, чија је примарна функција – информативна. Више од половине ученика не очекује да им веронаука промени живот, као што то не очекује ни од других предмета.

На питање „Да ли имаш бројаницу?“, 74% ученица и 54% ученика одговара потврдно. На питање како је користе, 69% ученица и 66% ученика (процент од оних који су се изјаснили да имају бројаницу) одговара да је носи зато што су православни. Бројаницу за молитву користи њих 19%, док је 10% и једних и других носи као украс. На тај начин, један предмет који у религијском животу изворно има искључиво употребну вредност поприма сада и функцију изражавања верског идентитета. О томе је већ писано на основу истраживања вршеног на старијој популацији, чији резултати су показали да 10% испитаника бројанице користи за молитву, док њихово ношење није мотивисано само религијски у наредних 17% случајева (Stefanovic-Banovic 2013: 218). Одговори добијени у овим истраживањима не поклапају се са резултатима анкете вршене на мањем, случајном узорку (који је обухватао старосни распон од 15 до 25 година), где је установљено да бројаницу за молитву у неком облику користи преко 80% испитаних, а да је као украс не види и не носи нико (Павловић 2012: 97, 98).

На питање „Колико често идеш у цркву?“, 43% ученица и 48% ученика одговара – „по потреби“. „Само за празнике“ у цркву иде 27% ученица и 29% ученика, а 22% ученица и 15% ученика сматра да у цркву иде „често“. У цркву никада не иде 2% ђака. Да у цркву иду с родитељима изјављује 43% ученица и 45% ученика. У цркву иду сами 36% ученица и 31% ученика, док са школом (вероучитељем) иде 14% ученица и 20% ученика. Индивидуално одлажење у цркву видно је заступљено. Како веронаука званично подржава вредности заједништва у односу на индивидуализам, поставља се питање колико је градиво верске наставе – фокусирано на Цркву као на *заједницу* верних – утицало на ученике.

У узрасту до две године крштено је 62% ученица и 59% ученика, што би у комбинацији са одговорима на претходно питање могло да указује на окружење са традиционалним приступом религији, где се крштење доживљава претежно као израз националног идентитета, који се уско повезује са верским идентитетом. До поласка у школу било је крштено даљих 21% ученица и 16% ученика. Током основне школе крстило се 1% ученица и 7% ученика, док 3% ученица и 2% ученика изјављују да и даље нису крштени.

На питање „Да ли сваки Србин мора бити православан?“, 57% ученица и 68% ученика одговара потврдно, док одрично одговара 43% ученица и 29% ученика.

На питања отвореног типа – „Шта је то патриотизам?“ и „Шта је то национализам?“ – одговор је дало 37% ученица и 50% ученика. Може се констатовати да су ученици нешто говорљивији по овим питањима, али се из одговора и једних и других види да ти појмови већини нису уопште јасни, да међу њима практично не виде разлику и да се у покушају њиховог дефинисања равноправно и међусобно замењиво користе појмови као што су „вера“, „нација“, „народ“, „држава“ итд. Овакво стање није пропуст верске наставе него образовног система у целини, али указује на чињеницу да се ова проблематика не обрађује систематски на веронауци, јер би, у супротном, ученици у значајном проценту давали одговоре по неком препознатљивом обрасцу. Овде су наведени примери са оних листића на којима су анкетирани дали одговоре на оба питања (примери су дати у облику уређених парова – „патриотизам / национализам“): „када особа воли свој завичај / воља према другим особама“, „љубав према својој вери, земљи / кад ваљда не волиш друге вере“, „љубав према вери и држави / љубав према раси“, „да волим своју земљу / када мрзиш своју земљу“. Међутим, има и одговора датих са разумевањем, попут следећег: „када неко воли своју земљу и уме то да покаже / када неко не воли људе другачије националне припадности“, или пак: „патриотизам је када неки човек воли своју државу и поносан је што је из те државе / национализам је када неки човек мисли да је његов народ најбољи“, итд.

О улози СПЦ-а у друштву, 44% ученица и 46% ученика изјашњава се тако што сматра да је она „важна“, док став по овом питању нема њих 36%. Да СПЦ није довољно заинтересована за дешавања у друштву, сматра 6% ученица и 4% ученика, а – са друге стране – 1% ученица и 6% ученика мисли да се СПЦ „превише меша“ у друштвено-политички живот.

На питање „Ко су за тебе узори?“, где је остављена могућност да се заокружи више одговора, на првом месту се налазе родитељи, које је заокружило 73% ученица и 62% ученика. На другом месту се налазе спортисти (26% ученица и 43% ученика). На трећем месту су пријатељи (ученице 13%, а ученици 11%). Чак 12% ученица и 9% ученика није дало никакав одговор, или је написало да нема узора.

На питање „Ко је за тебе ауторитет?“, 83% ученица и 84% ученика поново одговара да су то родитељи; интересантно је уочити да су родитељи осетно више „ауторитети“ него што су „узори“, нарочито када се погледају остали одговори на ово питање: за ученице се на другом месту налазе свештеници (15%), а ученици у подједнаком проценту ауторитетима сматрају свештенике и наставнике (17%). Док се за ученице наставници налазе на трећем месту (14%), за ученике су то пријатељи (9%). Одговор није дало, или је пак написало да за њих нема ауторитета, 9% ученица и 8% ученика.

На питање „Да ли мушкарци и жене треба да буду равноправни у правима

и обавезама?“, 83% ученица и 57% ученика одговорило је потврдно. Одрично одговара 3% ученица и 15% ученика, а одговор „не знам“ дало је 8% ученица и 28% ученика. Одговори указују на чињеницу да су девојчице отворен(и)је према еманципацији жена, иако смо констатовали да деца која похађају веронауку претежно потичу из окружења које је наклоњеније традиционалном односу према религији.

Релативна већина ученица (32%) и апсолутна већина ученика (66%) који похађају веронауку сматра да је предбрачно сексуално искуство – пожељно. Да је предбрачна апстиненција боља сматра 24% ученица и 13% ученика, а 23% ученица и 15% ученика сматра да сексуална искуства „могу проузроковати проблеме“. Да су таква искуства „забрањена“ сматра тек 1,1% ученица и 0,7% ученика. Одговор није дало 20% ученица и 5% ученика. Да ли се овде ради о конзервативнијем ставу девојчица (насупротив односу према еманципацији), или пак о чињеници да су оне свесније могућих последица, није могуће закључити из резултата ове анкете.

Да је абортус грех сматра 53% ученица и 61% ученика, 35% ученица и 24% ученика мисли да је у питању ствар избора. Да прекид трудноће може бити нужан сматра 8% ученица и 13% ученика. Док већина испитаних сматра сексуално искуство пожељним, покушај да се избегну евентуалне последице (насилни прекид трудноће) већина сматра грехом. И поред знатне nelaгоде која се осећа у одговорима на питања везана за полни живот, јасно је да полност већ представља реалност (или бар тему за размишљање) овог узраста. У том смислу, веронаука има простора да ученицима приближи позитивне стране уздржавања, онако како га православље схвата, насупротив савременој култури, која отворено промовише полну слободу. Међутим, питања полности су у програму веронауке и уџбеницима изостављена.

Еутаназију 41% ученица и 52% ученика сматра грехом, а 34% ученица и 35% ученика сматра да би је требало одобрити. Одговор нема 25% ученица и 13% ученика. За донирање органа је 49% ученица и 55% ученика одговорило да га „подржава“. Да би донирало своје органе рекло је 18% ученица и 20% ученика, а 21% ученица и 15% ученика написало је да то не би учинило, док 7% ученица и 6% ученика уопште не подржава донирање. Одговори на ова питања очекивано указују на окренутост испитиване популације животу, али и на способност да се рационално односи према смртности.

Завршни део анкете био је посвећен покушају да се утврди колико „нови“ катихизис има утицаја на знање и ставове ученика, за које се претпоставља да су научени у породици.

На питање „Који је највећи хришћански празник?“ – Божић је на првом месту, како за ученице (69%) тако и за ученике (60%). На другом месту налази се Васкрс (ученице 29%, ученици 36%). Трећи избор за ученице је слава (5%), док се ученици колебају између славе и Светог Саве (по 6%). Интересантно је да се Божић, као традиционални породични празник, налази испред Васкрса, иако се у уџбеницима Христово рођење обрађује само у четвртном и шестом

разреду (а у осталима се само помиње), док су Васкрс и васкрсење присутни у свим уџбеницима. Литургију као најзначајније богослужење доживљава 55% ученица и 57% ученика. На другом месту налази се крштење (ученице 34%, ученици 40%). Док је литургија централна тема „новог“ катихизиса, висок ниво одређивања ђака за крштење поново указује на традиционални приступ религиозности, односно – на чињеницу да је у њиховој перцепцији хришћанског живота нагласак пре стављен на „припадност“ него на „активност“. Из одговора на ова два питања може се закључити да породичне и националне традиције имају већи утицај него програм веронауке када је у питању обредни живот.

За крај анализе добро је подсетити на ученичка очекивања да их верска настава информише о вери. Последње питање било је отвореног типа – „Наброј јеванђелисте“. Коректно је навело имена све четворице јеванђелиста свега 9% ученица и 8% ученика. Између једног и три имена навело је 21% ученица и 16% ученика⁸. У првом разреду средње школе није знало да наведе име *ниједног* јеванђелисте чак 69% ученица и 76% ученика. Овакав резултат је у складу са садржајем градива у уџбеницима за основну школу: у уџбенику за пети разред три пута се уопштено помиње „јевађелист“, док се у уџбенику за шести разред једном помиње јеванђелист Јован и једном „јеванђелисти“. Имена свих јеванђелиста не помињу се *ни у једном* уџбенику.

Закључак

Анкета поткрепљује закључак да је забринутост да ће веронаука регрутовати будуће вернике била неоправдана (Радуловић 2012: 183). Индикатори – као што је велики број ученика који су крштени у најранијем узрасту, насупрот ниском нивоу новокрштених током основне школе, и мали број ученика који мењају изборни предмет – указују на то да је избор веронауке пре израз схватања (већ формираног) идентитета него израз потраге за религиозношћу.

Иако неки одговори указују на то да у свести ученика постоји веза између религијског и националног идентитета (нпр. одговори на питање зашто су изабрали веронауку и зашто носе бројанице, као и на питања о патриотизму и национализму), не може се рећи да одговор на директно питање о односу српског националног идентитета и православља даје јасну и недвосмислену слику. Значајан удео испитаника дао је негативан одговор на ово питање, што се никако не може занемарити. Овакав резултат упућује на потребу да се ревидира схватање по коме верска настава *a priori* мора бити национално оријентисана и стварати код ученика националистички став. Заслуга за овакво стање већ је приписана аутору плана, програма и уџбеника, тј. његовом богословском образовању (Ђирић 2012: 145, 146).

⁸ Није могуће овде улазити у питање да ли неко ко не уме да наброји сву четворицу јеванђелиста (или их наведе, а онда стави *три тачке*) уопште зна шта се заправо под тим појмом подразумева, поготову што су се међу одговорима налазила и друга имена (и не само апостола, попут Петра и Павла, него и Светог Саве, па чак и Мирослава).

Питања која се тичу равноправности полова и полног живота указују на чињеницу да верска настава и верски живот нису остварили суштински утицај на приватни живот и размишљања ученика, нити се може говорити о значајнијој тежњи ученика ка испуњењу идеала верског живота. Кретања у савременом, секуларном и потрошачком друштву имају претежнији утицај на размишљања ученика.

И на крају, може се рећи да постоји очигледан раскорак између обима и садржаја концепције „новог“ катихизиса, с једне стране, и онога што би се могло очекивати од веронауке у контексту традиционално оријентисане, конзервативне заједнице као што је СПЦ, с друге стране. Програм верске наставе која се изводи у Србији конципиран је као „нова, литургијска“ катихетика, која се позива на древну праксу литургијске катихизације, али која је измештена из литургије у сасвим другачије окружење (секуларног) образовног система. Нагласак у програму кроз читаву основну школу налази се на метафизичким и догматским питањима, а не на елементарним знањима, у ком смислу је овај катихизис заиста различит од свих осталих, како од старих тако и од оних сада коришћених у другим државама. Такође, он се разликује и од свих осталих предмета у основној школи, у којима је нагласак, недвосмислено, на елементарним знањима. Како „нова“ катихеза још није ни до краја тематски разрађена и заокружена, изражен је индивидуални приступ избору и обради тема, у складу са личном скалом вредности вероучитеља и у складу са интересовањима ученика. Ученици се, опет, налазе између традиционалног схватања религије од стране своје околине, изазова које им намеће савремени начин живота и „новог“ катихизиса, који (би требало да) представља презентацију једног другачијег схватања религије, *аутентичнијег* од онога које доживљавају као традиционално. Укупно узев, постоји значајан раскорак између онога што је аутор програма замислио, онога што веронаука формално има да понуди и онога што је реално могуће у оквиру оваквог школства, као и између онога што ученици и јавност очекују од веронауке. Самим тим, постоји значајан раскорак између онога што се очекује од вероучитеља и онога што они заиста могу да понуде у датим околностима. Док сва истраживања наведена у уводу указују на велику потребу за религиозним образовањем, како конфесионалним тако и општим, ово истраживање указује на нужност прилагођавања православне веронауке у Србији животним потребама оних ученика који су изабрали да похађају верску наставу.

Литература

- Гашић-Павишић Слободанка, Славица Шевкушић (прир.). 2011. *Верска настава у београдским школама*. Београд: Православни богословски факултет Универзитета, Педагошко-катихетски институт : Институт за педагошка истраживања.
- Зуковић Слађана, Светлана Костовић и Аница Саковић. 2010. „Ученичке преференције личних и професионалних својстава вероучитеља“. У: *Religija i tolerancija : Časopis Centra za empirijska istraživanja religije*. Бр. 19 (јануар – јун 2013). 157–174.
- Кубуровић Зорица, Слађана Зуковић. 2010. *Верска настава у школи*. Нови Сад: Центар за емпиријска истраживања религије.
- Мидић Игњатије. 2003. *Православни катихизис : приручник за наставнике основних и средњих школа*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Павловић Александар. 2012. „Бројанице међу младима у Београду“. У: *Гласник Етнографског музеја*. Бр. 76 (2012). 87–103.
- Попов-Момчиновић Златиборка. 2007. *Уџбеници исламског, православног и католичког веронаука у БиН*. У: *Religija i tolerancija : Časopis Centra za empirijska istraživanja religije*. Бр. 7 (јануар – јун 2007). 95–106.
- Радуловић Лидија. 2012. *Религија овде и сада : ревитализација религије у Србији*. Београд: Српски генеалогски центар : Одељење за етнологију Филозофског факултета.
- Stefanovic-Banovic Milesa. 2013. „Material Culture as a Source of Orthodox Christian Identity in Serbia at the End of 20th and the Beginning of 21st Century“. У: Klaus Roth, Jennifer Cash, Jutta Lauth Bacas (eds.). *Southeast European (Post)Modernities, Part 2: Changing Form of Identity, Religiosity, Law and Labour*. *Ethnologia Balkanica* 16 (2013). 209–224.
- Тирић Владимир. 2012. „Однос Српске православне цркве и власти у модерној Србији (1831 – 2010)“. У: *Ком : Časopis za religijske nauke*. (Vol. I, 1, 2012). 129–153.